

پژوهش‌هایی که جای‌شان خالی است

روایتی از یک گمشده



مجتبی بزرگر
روزنامه‌نگار

یکی از نکاتی که بارها منتقدان و کارشناسان به‌عنوان حلقه گمشده در رادیو و تلویزیون به آن اشاره کردند، تحقیق و پژوهش است. سریال‌ها و برنامه‌هایی باری به هر جهت به آنتن می‌آیند و می‌روند و آن اثرگذاری گذشته را ندارند. بارها بسیاری درباره‌اش صحبت کرده‌اند که عامل اصلی این رفتارهای باری به هر جهت، بها ندادن به پژوهش، تحقیق و تولید شتاب‌زده برنامه‌ها و سریال‌های تلویزیونی است. در سال‌های اخیر کمتر مضمون، محتوا و داستان جذاب و شگفت‌انگیز ساخته شد؛ کارهایی که دغدغه، ذائقه و سلیقه مخاطب را بشناسد، صرفاً پرکردن آنتن برای مدیران و تهیه‌کنندگان، مهم شد. برنامه‌ها بیشتر به دکور و مجری سلبریتی بها دادند و سریال‌ها بودجه‌شان را فقط صرف بازیگرانی کردند که نتوانستند باورپذیری و همذات‌پنداری را برای مخاطب به وجود آورند. برخی از فیلمسازان و سریال‌سازان اعتقاد دارند از وقتی که همه موضوعات به‌سمت مینی‌مال شدن یا به تعبیری صرفاً برای دیده شدن و خودنمایی حرکت کرد، گرته‌برداری‌های خیلی سطحی از موضوعات به دلیل حجم و وسیع رسانه‌ها و نت‌برداری‌هایی که بسیاری از آنها متکی به واقعیت و حقیقت نیست، اتفاق افتاد. بر این اساس، آسیب‌هایی به آثار وارد شد، آثاری که نیاز به تحقیق و پژوهش داشتند هم با یک‌سری مطالب سطحی و دم‌دستی مواجه شدند. بحث تأثیرسنجی یا حتی ذائقه‌سنجی جزو خلأهای نظرسنجی رسانه‌ملی به‌شمار می‌رود که بسیاری از مخاطبان در کوچه و خیابان هم بارها به آن اشاره کرده‌اند و به تعبیر رئیس مرکز تحقیقات صداوسیما که چندی پیش در گفت‌وگویی رسانه‌ای به آن اشاره کرده بود در دوره جدید به‌سمت تأثیرسنجی رفته‌اند، چراکه به این واسطه سازندگان برنامه‌ها و سریال‌ها بهتر می‌توانند تصمیم بگیرند که چه نوع مفاهیم و ایده‌هایی را به آنتن صداوسیما برسانند. رهبر انقلاب هم طی چند سال گذشته (سال ۱۳۹۷) در دیدار با سریال‌سازان به بحث اندیشه‌ورزی، پژوهش و جریان‌سازی در این آثار اشاره فرمودند. ایشان در یادداشت معروف خودشان به ضرورت‌ها و شاخصه‌های ساخت سریال در زمینه شهدا، دفاع مقدس، انقلاب، سبک زندگی اسلامی، انگیزه‌های ایمانی ملت و مظاهر آن، ایستادگی در برابر جنایتکاران و مفسدان عالم، راهپیمایی اربعین، عظمت، استقلال و نمایش ظرفیت‌های علمی و عملی با صراحت تأکید کردند. در تقویم ۲۵ آذر روز پژوهش نام‌گذاری شده، حلقه گمشده رادیو و تلویزیون همین تحقیق و پژوهش است. سریال‌ها و برنامه‌هایی که باری به هر جهت به آنتن می‌آیند و می‌روند و آن اثرگذاری گذشته را ندارند. جواد افشار، کارگردان «کیمیا» و «گاندو» که در فضای رسانه مطرح شد، قرار است سریال حضرت معصومه (س) را بسازد. وی درباره پژوهش و تأثیر آن در سریال‌ها و فیلم‌ها نکات خوبی را مطرح کرده که در ادامه می‌خوانید.

نظارت بر سریال‌سازی دقیق شود

حمید مظفری، بازیگر سریال «پهلوانان نمی‌میرند» و «مختارنامه» که به‌عنوان کارگردان تئاتر هم شناخته می‌شود درباره پژوهش و فقدان آن گفت‌وگویی انجام داد.



شما که خیلی از کارهای قدیمی ما را بازی کرده‌اید، بفرمایید چرا آن قدر سریال‌های گذشته نوستالژی‌اند و کمتر در سریال‌های امروز این اتفاق می‌افتد: آیا پای پژوهش در میان است؟

وقتی به کوچه و خیابان می‌رویم، خیلی عجیب است که بعد از این همه سال مردم یادشان نرفته و مرا به یاد می‌آورند و گله دارند که چرا دیگر کاری نمی‌کنم. گروهی با پهلوانان نمی‌میرند که تعدادشان زیاد است، گروهی هم با تله تئاتر «تله موش» و گروهی هم «معمای یک قتل».

حتما سریال ساختن با اندیشه و تفکر اهمیت داشته که آن اتفاقات برای سریال‌های قدیمی‌تر تلویزیون افتاده است. گرچه در میان سریال‌های امروز هم این اتفاق افتاده و برخی از آنها مثل «زیرخاک» موفق بوده‌اند که من خیلی با دقت دنبالش کردم.

شما انتقادی با این عبارت داشته‌اید که «بگذارید درام اتفاق بیفتد»، یعنی چه؟

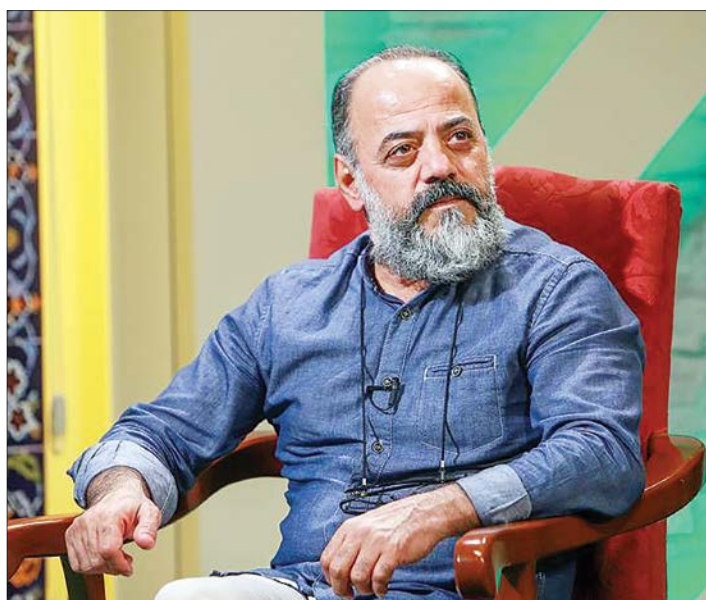
من امروز هم این انتقاد را می‌کنم، چون باید برای اندیشه و تفکر در سریال‌سازی و فیلم‌سازی هم احترام قائل شد و هم بودجه و هم وقت گذاشت. آن قدر عوامل کارها را به تکاپو نیندازید و این از توجه به ظرافت‌ها و دقت در رویکردهای فیلمنامه و بقیه موارد کم می‌کند. در واقع درام در حالی اتفاق می‌افتد که فیلمنامه درست باشد، کارگردان هم جوهره و عنصر درام را به خوبی و به کمال بشناسد و بازیگران هم باید چگونگی خلق شخصیت نقش‌های محول شده به آنها را بدانند.

جایی خواندم که از سریال زیرخاک، خیلی تعریف کردید و گفتید این مجموعه نمونه بارز توجه به پژوهش است؛ منظورتان چه بود و در این سریال چه چیزی دیدید که این نکته را مطرح کردید؟

زیرخاک، همه عنصر درام و کمدی موقعیت را درست اجرا کرد و این اتفاق با خلاقیت و توجه به پژوهش و اندیشه‌ورزی می‌افتد، وگرنه نمی‌توانست آن قدر سرزبان‌ها بیفتد. باید برای مردم کارهایی تولید شود که تحسین‌شان کنیم. من به همسر خانم زاله صامتی (که در این سریال نقش بازجو داشتند) پیغام دادم تا تحسین مرا به ایشان ابلاغ کنند. همه عناصر کنار هم به درستی و خوبی قرار گرفته و کار خوبی از آب درآمده است. بقیه سریال‌ها هم بکوشند کار خوب و هم‌ترازی ارائه کنند تا از دهه‌های گذشته عقب نمانند.

در پایان اگر نکته‌ای برای تلویزیونی‌ها دارید که بتوانند مخاطبان‌شان را حفظ کنند، بفرمایید.

مشکل تلویزیون فقط سریال‌سازی نیست اما در بحث تولید آثار نمایشی، علاوه بر توجه به نویسندگان، باید نظارت‌ها دقیق‌تر شود. چرا به هر کاری مجوز می‌دهند که ساخته و نمایش داده شود؟ باید نویسندگانی، کارگردانان و هنرمندان این عرصه، صلاحیت‌شان از طریق مجاری هنری-صنعی به تایید رسیده باشد.



متکی به واقعیت و حقیقت نیست، اتفاق افتاد. بر این اساس، فکر می‌کنم آسیب‌هایی به آثار وارد شد. کسانی که نیاز به آن تحقیق و پژوهش داشتند هم با یک‌سری مطالب سطحی و دم‌دستی مواجه شدند.

سریال‌سازان و برنامه‌سازان ما بدانند هر قدر کنکاش و تعمق بیشتری صرف شود، حتما نتیجه بهتری حاصل می‌شود. هرگاه سطحی و دم‌دستی با موضوعات برخورد شود، این ماندگاری و تأثیرگذاری را نخواهیم داشت. معضل شتاب‌زدگی گریبان بسیاری از آثار را گرفته و کمتر به پشتوانه و ریشه‌های پژوهشی آثار اهمیت داده می‌شود که طبیعتاً عمق و تأثیر چندانی ندارند و بدون ریشه‌های علمی و اسناد علمی قوی، پیش می‌روند.

سینه نقل می‌شود و بخش پژوهش در این راستا، خیلی غنی‌تر و مهم‌تر است، به خصوص در حوزه کارهای تاریخی و مذهبی بیشتر خودش را نشان می‌دهد.

با احترام به این روز ویژه که باید به پژوهشگران، محققان و اندیشمندان تبریک گفت، جایگاه تحقیق و پژوهش در آثار سینمایی، هنری و تلویزیونی بسیار مهم است. هرچه این بخش جدی‌تر و غنی‌تر جلو برود، خروجی آثار بدون اشکال‌تر خواهد بود.

از چه زمانی پژوهش فراموش شد؟

از وقتی که همه موضوعات به سمت مینی‌مال شدن یا به قولی صرفاً برای دیده شدن و خودنمایی حرکت کرد. گرته‌برداری‌های خیلی سطحی از موضوعات به دلیل حجم وسیع رسانه‌ها و نت‌برداری‌هایی که بسیاری از آنها

ابتدا بفرمایید چرا آن قدر پژوهش اهمیت دارد که بسیاری از فیلمسازان کاربلد بدون آن پا به صحنه فیلمبرداری نمی‌گذاشتند و چرا امروز آن قدر با آن دم‌دستی برخورد می‌شود؟

پژوهش از نظر من در دو مرحله تعریف می‌شود؛ زمانی که شما مشخصاً می‌خواهید برای کار یا موضوعی متمرکز شوید و تحقیق و پژوهش می‌کنید، یک رویه است و زمانی هم پژوهش به مثابه این است که بر همه ابعاد موضوعات و مسائل گوناگون، اشراف پیدا کنید. حتماً برای به دست آمدن این دو نوع پژوهش، مطالعه و تحقیقات افراد در همه زمینه‌ها و ادوار حائز اهمیت است. اگر از این منظر به مسأله پژوهش توجه کنیم، جایگاهش همیشگی است، نه مصداقی و نه صرفاً برای یک کار.

پژوهش همان‌طور که از واژه‌اش پیداست، انسان را وادار می‌کند به این که در همه زمینه‌ها با تأمل بیشتر کنکاش کند تا اندوخته و پشتوانه نظری فرد برای ارتقای عملکردش در هر زمینه‌ای بالا برود. اگر پژوهش در مصداق یک پروژه تعریف شود باید روی آن موضوع خاص و حول محور آن سوژه، پژوهش و تحقیق اتفاق بیفتد. در این صورت مصداقی هم با پژوهش و تحقیق، پشتوانه موفق‌تری پیدا می‌کند. بنابراین هر قدر کارها در هر دو شکل متکی بر پژوهش و تحقیق باشد مطمئناً ابعاد گسترده‌تری پیدا می‌کند و نقاط کور آن آشکار می‌شود.

پژوهش به اعتقاد من فقط مطالعات اسناد مکتوب و تاریخی صرف نیست، زمانی هم در دل این تحقیق‌ها و پژوهش‌ها، آدمی به کشف و شهودهایی می‌رسد و اسراری را کشف می‌کند که صرفاً دیگر بسنده به کتاب‌ها و آثار تاریخی نیست. خیلی از اسرار و موضوعات سینه به